

سرنوشت تناسبی شدن انتخابات هنوز مشخص نیست

حذف بخش های دموکراتیک تر از طرح اصلاح انتخابات؟

این طرح چه خواهد شد و در صورت تصویب در انتخابات اسفندماه امسال اجرایی می‌شود یا خیر.

دست بازر شورا و نگرانی ها از موانع افزایش مشارکت

گرچه در دو ماه گذشته بحث‌های بسیاری حول انتخابات تناسبی در تهران و مزایا و معایب آن شکل گرفته اما همان طور که گفته شد قانون مربوط به انتخابات تناسبی تنها یک ماده از این طرح ۵۷ ماده‌ای را تشکیل می‌دهد و با توجه به حواشی بالای بحث انتخابات تناسبی سایر قسمت‌های طرح به حاشیه رانده شده و کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در ادامه به بررسی برخی جزئیات بخش‌های دیگر این طرح می‌پردازیم و اثراتی را که این بخش‌ها می‌توانند بر شرایط انتخابات داشته باشند ارزیابی می‌کنیم. بعد از تناسبی شدن انتخابات تهران، ایجاد تغییراتی در نحوه نظارت شورای نگهبان بر انتخابات شایستگی از مهم‌ترین تغییراتی است که با تصویب این قانون حاصل می‌شود. گام اول افزایش مدت زمانی است که دستگاه‌های نظارتی از جمله شورای نگهبان موظفند نظر خود را درباره صلاحیت یا عدم صلاحیت نامزدها اعلام کنند. این تغییر می‌تواند به بررسی دقیق‌تر صلاحیت‌ها و کاهش احتمال ضایع شدن حق کاندیداها کمک کند. اما این قانون باعث اعمال تغییرات دیگری نیز می‌شود که انتقاداتی را در پی داشته است. برخی با استناد به این تغییرات معتقدند که دست شورای نگهبان برای رصالحیت نامزدها بازنمی‌شود و این تهدیدی برای مشارکت بیشتر در انتخابات اسفندماه و البته انتخابات‌های آتی به حساب می‌آید. غلامرضا نوری قزلباش، نماینده مجلس یازدهم این اصلاح قانون را بر «ضد مشارکت و رقابت در انتخابات مجلس» توصیف کرده و گفته است «این اصلاحیه اصلا رویه مثبتی برای دموکراسی طی نکرده و نخواهد کرد.» یکی از مواردی که به عنوان شاهد صحت خود ارائه کرده، افزوده شدن امکان رصالحیت داوطلبان حتی بعد از تایید انتخابات توسط شورای نگهبان است. او در توضیحاتی درباره این بند گفته است: «بر اساس این بند، حتی بعد از تایید انتخابات توسط شورای نگهبان، نماینده‌ای که رای آورده را معلق نگه می‌دارند و احتمال رصالحیت و ابطال انتخابات وجود دارد. این مسائل نشان می‌دهد که ظاهراً رای مردم مورد غفلت قرار گرفته و اصلاً انگیزه را از رای دهنده‌ها و کاندیداها می‌گیرد. فردی نامزد می‌شود و رای می‌آورد، اما خبر ندارد بعد از رای آوردن چه خواهد شد. مردم هم همین می‌گویند که ما رای می‌دهیم اما نمی‌دانیم کاندیدایی که به او رای داده‌ایم و رای هم آورده است، می‌تواند وارد مجلس شود یا خیر؟ این علات سوال بزرگی است و ما سعی کردیم این را حذف کنیم اما ۳ رای کم آورد و حذف نشد. این ماده پراشکال و ابهام و ضد دموکراسی است.» برخی انتقادات نیز با لحن بسیار تندتری مطرح شده‌اند. سیدعبدالواحد موسوی لاری، وزیر کشور دولت خاتمی از این تغییرات با عنوان «میخی بر تابوت جمهوریست» یاد کرده است. البته که چنین توصیفات عاری از اغراق نیستند و تمام واقعیت را بازنمایی نمی‌کنند اما در هر صورت دغدغه‌های به‌جایی نسبت به ایجاد برخی محدودیت‌ها برای نامزدهای انتخابات مجلس وجود دارد. در سالی که افزایش مشارکت باید راهبرد اصلی همه دستگاه‌های اجرایی و قانون‌گذاری کشور و همچنین تمام فعالان سیاسی باشد، انتشار برخی اخبار نامیدکننده و تصویب برخی قوانین که می‌توانند بر کاهش انگیزه‌های مشارکت در انتخابات موثر باشند، حتماً خلاف این راهبرد اصلی است که توسط رهبر انقلاب تعیین شده است. امید است که مجلس، شورای نگهبان و مجمع تشخیص همگی متوجه اهمیت این راهبرد محوری باشند و با اقدامات خود، از جمله بررسی، تصویب و اجرای قانون اصلاح انتخابات اقدامی انجام دهند که خلاف این راهبرد محوری باشد.

احقاق حق رأی دهندگان با هر گرایش سیاسی و دزنیات، فعال شدن احزاب دانسته‌اند؛ اما تجربه ثابت کرده که گاهی در کنار هر هدف مثبتی که تبیین می‌شود، احیاناً اهداف و نیات سیاسی نیز نهفته است که باید آنها هم مدنظر افکار عمومی قرار گیرد. به نحوی که برخی فعالان سیاسی این مصوبه مجلس را تلاش طیف اکثریت فعلی مجلس برای فراهم کردن زمینه و مقدمات حضور دوباره خود و برخی افراد خاص، در انتخابات مجلس دوازدهم توصیف کرده‌اند. «این بدان معناست که نمایندگان حاضر در مجلس یازدهم حاصل مشارکت پایین انتخابات ۹۸ هستند و در صورتی که انتخابات با مدل فعلی و با مشارکت بالا برگزار شود مانند سال ۹۴، این افراد هیچ شانس‌ی برای حضور در مجلس نخواهند داشت. این نظر که روزنامه شرق آن را از قول «برخی فعالان سیاسی» نقل کرده است، نظری است که بخش قابل توجهی از اصلاح‌طلبان با آن موافقت. فارغ از اینکه نمایندگانی که به دنبال اجرای انتخابات تناسبی هستند چنین هدفی دارند یا نه، تذکر این نکته ضروری است که همه طیف‌های مختلف سیاسی باید در بررسی طرح‌های مهمی که اثرگذاری زیادی بر شرایط سیاسی کشور دارند فراخوانی عمل کنند و نگاه بلندمدت‌تری به چنین طرح‌هایی داشته باشند. در مورد این طرح هم لازم به ذکر است که مزایای آن به میزانی است که شایسته نیست برای مخالف با طرح این مزایا را نادیده گرفت و صرفاً به منافع حزبی و جناحی توجه کرد اما مخالفت‌های دیگری نیز با این طرح وجود دارد. برخی معتقدند که این طرح برای احزاب و گروه‌های سیاسی نقش ویژه‌ای قائل شده است و در صورت برگزاری انتخابات به شیوه تناسبی، این احزاب هستند که نقش اصلی را در تعیین افراد لیست‌ها ایفا خواهند کرد؛ در حالی که گذشته این افراد و سرلیست‌ها بودند که به فهرست‌های مختلف اعتبار می‌دادند. این طیف از منتقدان ساختار سیاسی ایران را آماده حرکت از حالت دوم به حالت اول نمی‌دانند و معتقدند به علت ابتر بودن امر تحزب و ضعف ساختار و کمبود بدنه مردمی احزاب در ایران، برگزاری انتخابات تناسبی حداقل برای سال ۱۴۰۲ گزینه مناسبی نیست. اما از طرف دیگر لازم به ذکر است که گرچه احزاب ساختار پویا و فعالی ندارند و به نسبت سایر کشورها در ایران احزاب نقش فعالی در سپهر سیاسی کشور ندارند اما حداقل در انتخابات‌ها شاهد بروز رفتار حزبی هستیم و احزاب با ائتلاف‌هایی که هر سال نام جدیدی برای خود می‌گزینند در انتخابات حضور پیدا می‌کنند. در این شرایط طیف‌ها و اشخاص سرشناس سیاسی همان نقش احزاب را ایفا می‌کنند اما با این تفاوت مهم که این کار پشت نام شوراها و ائتلاف‌های یک بار مصرف صورت می‌گیرد و عملاً در این حالت کسی نیست که مسئولیت سیاسی لیست منتشرشده را به عهده بگیرد. در صورتی که اگر مسئولیت انتشار فهرست‌ها با احزاب باشد، سنخش عملکرد نمایندگان و میزان پایبندی آنان به وعده‌های انتخاباتی خود نسبت به حالت فعلی، راحت‌تر صورت می‌گیرد. این بدان معناست که طرح انتخابات تناسبی علاوه بر اینکه می‌تواند منجر به توزیع متناسب‌تر کرسی‌های مجلس بین احزاب و سلیقه‌های مختلف سیاسی شود، می‌تواند منجر به افزایش مسئولیت‌پذیری نامزدها نسبت به عملکرد و وعده‌های خود شود و این امر حتماً در انتخابات‌های آینده منجر به پویایی سیاسی بیشتر انتخابات‌ها و همچنین مشارکت آگاهانه‌تر و فعالانه‌تر مردم در انتخابات شود. اما همان طور که گفته شد علی‌رغم تمام رفت‌وبرگشت‌هایی که بین مجلس، شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت صورت گرفت در نهایت با ماده ۵۳ طرح که به برگزاری انتخابات تناسبی در تهران مربوط می‌شود موافقت نشده است و باید دید سرنوشت نهایی

این همه هیاهو برای یک طرح آزمایشی؟

مخالفت‌ها و ایرادات وارد به طرح تناسبی شدن انتخابات، در حالی اتفاق افتاده که از ابتدا نیز مینا بر این بود که تنها اجرای آزمایشی این مدل انتخابات آن هم فقط در شهر تهران به تصویب و اجرا برسد. در حالی که این طرح بعد از بررسی‌ها، اصلاحات و اجماع نظرات در مجلس تدوین و تصویب شده است، مخالفت‌های شدید و رفت‌وبرگشت‌های چندباره میان مجلس، مجمع و شورا برای تایید اجرایی شدن یک طرح آزمایشی، این شائبه را ایجاد می‌کند که اساساً تمایلی نسبت به اصلاح ساختارها وجود ندارد. فرسایشی شدن روند تصویب یک آزمون و خطای سیاسی در حالی که استدلال‌ها در رد آن نیز متقن و قانع‌کننده به نظر نمی‌رسد، باعث از بین رفتن امید نسبت به اصلاح ساختارها شده و برداشتی که افکار عمومی از برخورد‌های اینچنینی پیدا می‌کند، این خواهد بود که نوعی محافظه کاری و مصلحت‌اندیشی غیرضرور، در اصلاح برخی ساختارهای حکمرانی وجود دارد.

مروری بر آنچه که موافقان و مخالفان انتخابات تناسبی می‌گویند

از اواخر سال گذشته نمایندگان مجلس مشغول کار روی طرح «اصلاح قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی» بودند. این طرح در ابتدا شامل ماده‌ای که بود ساختار انتخابات تناسبی را برای حوزه‌هایی که دارای ۴ کرسی یا بیشتر هستند پیشنهاد داده بود. اما با توجه به اینکه تصویب نهایی و اجرای این ماده از ابتدا بعید به نظر می‌رسید، نمایندگان در اوایل خردادماه این ماده را منحصراً به حوزه انتخابیه تهران کردند. با رخ دادن این تغییر مهم در طرح و افزایش احتمالی اجرایی شدن انتخابات تناسبی، روند اصلاح قانون انتخاباتی پیش از این مورد توجه رسانه‌ها و فعالان سیاسی قرار گرفت و این ماده از همان روز تصویب تا به امروز واکنش‌های مختلفی را به همراه داشته است. مدافعان طرح انتخابات تناسبی آن را «گامی مهم و پیش‌رو» در برگزاری انتخابات مجلس توصیف می‌کنند و معتقدند این شیوه برگزاری بستری برای مشارکت بیشتر احزاب، گروه‌ها و طیف‌های مختلف سیاسی باشد هر میزانی از «اثرگذاری و مقبولیت اجتماعی» خواهد بود. موافقان این طرح در نهایت آن را باعث افزایش تکاپو در رقابت‌های انتخاباتی و در نتیجه عامل افزایش مشارکت در انتخابات می‌دانند. نکته دیگری که مدافعان طرح انتخابات تناسبی به عنوان مزیت طرح مطرح می‌کنند ایجاد زمینه‌های رقابت درون گروهی و درون لیستی است. زیرا در این شرایط حتی اگر هر ۳۰ نفر اول معلق به یک لیست باشند ممکن است تمام کرسی‌های مجلس به این لیست اختصاص نیابد و در اینجاست که کرسی‌های لیست به ترتیب آرای افراد هر لیست پر می‌شوند. این افراد معتقدند با گسترش زمینه رقابت‌های درون گروهی از یک طرف و رقابت‌های بین فهرست‌ها از طرف دیگر مسیر افراد شایسته‌تر برای رسیدن به کرسی‌های بهارستان هموارتر می‌شود. در صورت اجرای این طرح در حوزه انتخابیه تهران دیگر شاهد تکرار اتفاقاتی مانند سال ۹۴ یا ۹۸ نخواهیم بود و هر ۳۰ کرسی تهران به نمایندگان یک لیست نخواهد رسید. از همین جا می‌توان به ایرادات منتقدان این طرح نیز گریز زد. عده‌ای معتقدند که نمایندگان و موافقان این طرح اهداف سیاسی خود را از اجرای این طرح پشت دلالی مانند افزایش مشارکت و رقابت در انتخابات پنهان می‌کنند. به طور مثال روزنامه شرق درباره مزایا و معایب این طرح نوشته بود «مجلسی‌ها هدف خود از اصلاح قانون انتخابات به صورت تناسبی در تهران را «افزایش مشارکت و رقابتی‌تر شدن انتخابات و همچنین

راه پریچ‌وخم طرح اصلاحی مجلس

قصه رفت‌وبرگشت‌های طرح اصلاح قانون انتخابات، از هفتم خرداد شروع شد. پیش از آن و در اول خردادماه مجلسی‌ها به حذف قانون تناسبی شدن انتخابات مجلس، رای مثبت دادند و با برگزاری انتخابات تناسبی مخالفت کردند. بهارستان نشینان البته در هفتم خرداد طرح اصلاحی قانون انتخابات مجلس با الحاق ماده ۵۳ درباره برگزاری انتخابات تناسبی در تهران را تصویب کردند و منتظر نظر شورای نگهبان ماندند. ۲۰ خرداد رئیس کمیسیون شوراها در مصاحبه‌ای اعلام کرد شورای نگهبان ۲۹ ایراد به طرح اصلاحی وارد کرده که بیشتر آنها نگارشی و ویرایشی هستند و رفع شده‌اند. هیات عالی نظارت بر انتخابات مجمع تشخیص اما یک هفته بعد از پایان بررسی این طرح اعلام کرد که طرح انتخابات تناسبی مجلس مغایر با بند ۲۱ و ۱۰ سیاست‌های کلی انتخابات، مبنی بر «تعیین حوزه‌های انتخاباتی... به گونه‌ای که حداکثر عدالت انتخاباتی و همچنین شناخت مردم از نامزدها فراهم گردد»، «برگزاری انتخابات مجلس به صورت دومرحله‌ای» و «ارتقای شایسته‌گزینی» دانسته شد. روز بعد کمیسیون شوراها مجلس اعلام کرد طرح تناسبی شدن انتخابات از قانون اصلاحی حذف شده اما نمایندگان مجلس در صحن علنی با اصلاح ایراد وارد شده مجمع آن را مجدداً اصلاح کردند و طرح تناسبی شدن حذف نشد. سوم تیرماه طحان نظیف، سخنگوی شورای نگهبان اعلام کرد که ایرادهای اصلی طرح قانون انتخابات برطرف شده و فقط چند مورد باقی مانده که امیدواریم زودتر رفع شود تا قانون جدید در انتخابات پیش رو اجرایی شود. تایید شورای نگهبان این امید را ایجاد کرد که احتمالاً انتخابات اسفندماه با قانون جدید اجرایی خواهد شد. اما مجمع تشخیص مصلحت روز بعد از صحبت‌های نظیف، طرح تناسبی شدن انتخابات را مجدداً مغایر با سیاست‌های کلی انتخابات دانست. مجلسی‌ها اما همچنان با اصرار بر طرح تناسبی شدن انتخابات، آن را دوباره به مجمع ارجاع دادند. در این میان برخی مخالفان طرح، با وارد کردن ایرادهایی بر انتخابات تناسبی و با همراه کردن دیگر مخالفان تناسبی شدن در جلسات مجمع درصدد هستند، کل طرح اصلی قانون انتخابات به مرحله اجرا نرسد. این افراد اگرچه در ظاهر بیشتر ایرادها را متوجه طرح تناسبی شدن می‌دانند اما اساساً با طرح اصلاحی مجلس مخالف و معتقدند این طرح باعث بسط‌پد شورای نگهبان در بررسی صلاحیت‌ها می‌شود. در همین راستا در جلسه یکشنبه مجمع و با مشورت رئیس مجمع و رئیس مجلس تصمیم گرفته می‌شود که کمیسیون شورا، طرح تناسبی شدن انتخابات را به جهت جلوگیری از آسیب به طرح اصلی حذف کند تا طرح زودتر به مرحله تصویب و اجرا برسد و بعد از آن طرح تناسبی شدن به صورت دوقهریتی در مجلس تصویب و به صحن مجمع فرستاده شود. برای اجرایی شدن این تصمیم اما نیاز بود صحن علنی آن را تصویب کند. صحن علنی اما به این تغییر رای نداد و بار دیگر طرح بدون اصلاحات به مجمع ارجاع شد. پیش از این و بعد از بار اولی که مجمع طرح تناسبی شدن را مغایر با سیاست‌های کلی انتخابات دانست، این تصمیم که طرح تناسبی شدن از طرح اصلی حذف و به صورت جداگانه ارسال شود، مطرح شده بود، اما مورد تایید قرار نگرفت. با این حال و با وجود رفع نشدن ایرادات سابق مجمع و عدم اصلاح ایرادات مطرح شده توسط مجمع، به نظر نمی‌رسد که تغییر قابل توجهی در نظر هیات عالی نظارت رخ دهد و می‌شود گفت حالا عملاً طرح اصلاحی قانون انتخابات بلا تکلیف مانده است.

زهرا طیبی - علی فلاحی

گروه سیاست

این روزها احتمالاً نام طرح اصلاح قانون انتخابات مجلس و تناسبی شدن انتخابات زیاد به گوش تان خورده است؛ طرحی که چند بار بین مجلس، شورای نگهبان و مجمع تشخیص رفت‌وآمد داشته اما هنوز مشخص نیست که سرنوشت نهایی آن چه خواهد شد و آیا در انتخابات اسفند اجرایی می‌شود یا خیر؟ دغدغه اصلاح نظام انتخاباتی مجلس در دوره‌های گذشته نیز وجود داشته و اقدامات در مجلس دهم در این رابطه انجام شده است. اما نهایتاً مجلس یازدهم پس از کنش و قوس‌ها و بحث و بررسی‌ها، طرحی تحت‌عنوان اصلاح قانون انتخابات مجلس را تدوین و در خردادماه در صحن بهارستان به تصویب رساند تا شورای نگهبان در این خصوص نظارش را اعلام کند. از جمله تغییرات قابل توجه این طرح افزایش فرصت دستگاه‌های نظارتی به خصوص شورای نگهبان برای بررسی صلاحیت نامزدهای انتخاباتی است. اما در واقع مهم‌ترین تغییر طرح اصلاحی مجلس را می‌شود طرح نظام انتخابات تناسبی دانست. پیش از این در گزارش‌هایی درباره نظام انتخابات تناسبی به تفصیل نوشتیم و گفتیم که نظام انتخابات فعلی مجلس به شیوه اکثریتی برگزار می‌شود، یعنی داوطلبی که در حوزه انتخابیه خود بیشترین رای را به دست آورده، صاحب کرسی در بهارستان می‌شود. این مدل نظام انتخاباتی چند آسیب دارد؛ از آنجا که مجلسی‌ها به عنوان نمایندگان مردم برای تدوین و اصلاح قوانین و انجام وظایف نظارتی وارد بهارستان می‌شوند، با وارد شدن اکثریت آرا به مجلس و در نظر نگرفتن رای ۳۰ درصد یا ۴۰ درصدی که به نامزدها نظر خود را داده‌اند، علناً نمایندگی به صورت نظر قشری از مردم وارد مجلس نمی‌شود و حذف می‌شود. این امر را می‌شود مصداقی از بی‌عدالتی انتخاباتی دانست. از طرفی با توجه به اینکه بیشتر مردم ترجیحاً برای رای به نامزدها از لیست‌های انتخاباتی منتشره استفاده می‌کنند، تقریباً در هر دوره بیشتر کرسی‌های مجلس در اختیار یک گروه سیاسی قرار گرفته و علاوه بر حذف جریان‌های سیاسی دیگر از حضور در مجلس، امکان نظارت جریان‌ها بر یکدیگر فراهم نمی‌شود و زمینه‌های بروز فساد را ایجاد می‌کند. از طرفی با نزدیک شدن به روزهای انتخاباتی جناح‌های سیاسی در رقابت با یکدیگر در تصاحب اکثریت کرسی‌های مجلس با دوقطبی کردن فضا و دست زدن به افشاگری و تسویه حساب‌های سیاسی علیه یکدیگر باعث ایجاد تنش در فضای سیاسی کشور می‌شوند. نظام انتخاباتی تناسبی اما بر اساس فهرست‌های انتخاباتی پایه‌ریزی شده و گروه‌های سیاسی بر مبنای درصد آرا اکتسابی صاحب کرسی در مجلس می‌شوند. با توجه به اینکه در نظام انتخاباتی فعلی بیشتر مردم به صورت لیستی رای می‌دهند اما برخی فضای شور و چند لیست انتخاباتی درصددند به این طریق وارد مجلس شوند. رسمیت بخشیدن به این لیست‌ها و نظارت بر آنها مانع از انجام چنین اقداماتی می‌شود. از طرفی از آنجا که به فهرست‌ها و گروه‌های سیاسی موجود، بر اساس درصد آرا کرسی اختصاص پیدا می‌کند، هم رای بخشی از مردم حذف نمی‌شود و هم دیگر جناح‌های سیاسی از حضور و نقش‌آفرینی در حکمرانی حذف نمی‌شوند. این امر باعث ایجاد امید در گروه‌های سیاسی برای مشارکت موثر در انتخابات می‌شود. از طرفی فضای شور و چند لیست انتخاباتی درصددند به این طریق ایجاد تنش را به وجود خواهد آورد. امری که مستقیماً در افزایش مشارکت عمومی تأثیر خواهد گذاشت. با این حال طرح اصلاحی قانون انتخابات مجلس به همراه ماده الحاقی قانون انتخابات تناسبی در میان اعلام مغایرت‌های مجمع و شورای نگهبان بلا تکلیف مانده است.